

Obecná škola (německá) Částkov

1880 – 1939

Inventář

Číslo EL NAD: 226
Evidenční číslo pomůcky: 231

Obsah

Úvod.....	3
I. Vývoj původce archivního souboru.....	3
II. Vývoj a dějiny archivního souboru.....	6
III. Archivní charakteristika archivního souboru.....	6
IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru.....	7
V. Záznam o uspořádání archivního souboru.....	8
Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury.....	9
Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk.....	10
Inventární seznam.....	11

Úvod

I. Vývoj původce archivního souboru

Základy novodobého základního školství byly položeny v r. 1774 „Všeobecným školním řádem“ (Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen k. k. Erbländern) vydaným císařovnou Marií Terezií na podkladě návrhu vypracovaného císařským rádcem a osvíceným augustiniánským opatem kláštera ve slezské Zaháni, Johannem Ignazem von Felbingerem. Zásadní roli v nově konstituovaném školském systému sehrála i za tím účelem zřízená dvorská studijní komise.

Všeobecným školním řádem byla dána struktura tzv. nižšího školství, které v podstatě existovalo do poloviny 20. století a nahradilo tak školský systém do té doby organizačně i pedagogicky nejednotný a roztržštěný. Dokument jako zásadní změnu oproti dosavadní praxi stanovil, že vrchní dozor nad školstvím přešel z církve na stát, neboť v každém hlavním městě jednotlivých zemí byla zřízena zemská školní komise při zemské vládě. Komise se starala o zřizování nových škol a spravovala zemský školní majetek. Ustanovovala pro jednotlivé obvody školní dozorce, kteří s podporou krajských úřadů dohlíželi na stav školství. Obvykle byli do této funkce ustanovováni vikáři. V jednotlivých místech pak byl svěřen dozor nad školou místnímu faráři. O materiální stránku věci se staral vrchností ustanovený světský dozorce, obvykle panský úředník nebo vážený občan.

Císařský předpis stanovil tři typy škol:

Triviální školy (označované jako farní nebo filiální v případech, kdy byly zřízeny při farárech či filiálních kostelích) byly nejčastěji jednotřídní, více tříd měly výjimečně. Poskytovaly šestileté základní vzdělání dětem od 6 do 12 let v předmětech čtení, psaní, počítání, náboženství s mravoukou na něm založenou a uvedení k hospodářství. Docházka do těchto škol byla povinná a výuka probíhala v mateřském jazyce. Císař Josef II. vydal nařízení, že obecná škola má být zřízena i všude tam, kde je v obvodu půl hodiny 90 - 100 dětí školního věku. To v důsledku znamenalo zvýšení dosavadního počtu triviálních škol.

Hlavní školy zakládáné ve větších městech bývaly o 3 případně 4 třídách a poskytovaly vzdělání v řadě dalších předmětů navíc oproti školám triviálním. Vyučování se uskutečňovalo v němčině.

Normální nebo-li vzorné školy byly zřízeny v hlavních městech jednotlivých zemí, měly 4 třídy a jejich výuka v německém jazyce byla postavena na rozšířené osnově hlavních škol.

Za císaře Františka II. byl v r. 1805 vydán nový zákoník obecného školství, Politické školské zřízení (Politische Verfassung der deutschen Schulen für die k. k. österreichischen Provinzen mit Ausnahme von Ungarn, Lombardie, Venedig und Dalmatien), který znamenal opětovné získání dominantního vlivu církve na školství. Ponechal základní rozdělení škol, navíc přinesl zřizování reálných škol ve městech pro vzdělání obchodnického a úřednického dorostu. Ve městech mohly být zřizovány dívčí školy.

Většina triviálních škol měla jediného učitele na 100 žáků. Pokud jejich počet přesáhl toto číslo, býval učiteli přidělen pomocník. Školní budovy se pořizovaly tak, že vrchnost poskytla stavební materiál, školní patron (obvykle místní farář) zajistil řemeslníky a vesnice dodala ruční a potažní robotu. Školní povinnost se vztahovala i na děti pracující v továrnách, které se vzdělávaly o sobotách a nedělích, resp. dorost starší 12 let, jenž měl na venkově

navštěvovat zprvu do 18, později do 15 let, nedělní opakovací hodiny. V každém kraji byla zřízena alespoň jedna hlavní škola.

Podmínkou pro vykonávání práce učitelského pomocníka býval pro triviální školy tříměsíční, pro hlavní školy šestměsíční, přípravný kurs (preparandie) zakončený zkouškou. Pokud se pomocník při výuce osvědčil, mohl udělat další zkoušku na samostatné učitelství. Od r. 1832 bylo přípravné období nezbytné pro získání učitelské kvalifikace prodlouženo na 6 měsíců pro triviální školy a na 1 rok pro hlavní školy. V r. 1841 pak byla doba přípravy sjednocena na 1 rok pro oba typy škol.

Učitel býval doporučován zemskou vládou, majitelem panství či patronem školy, obcí nebo farářem a umístovací dekret vydávala konsistoř. Učitele vzorných a hlavních škol jmenovala dvorská komise. Dohled nad hlavními a triviálními školami náležel jednak místnímu duchovnímu správci, jenž byl přímým představeným učitele i školy, na niž zároveň vyučoval náboženství a současně světskému správci dohlížejícímu na řádný stav školní budovy a školní docházku. Právní základ zavedený Politickým školským zřízením v podstatě přetrval až do 2. poloviny 19. století, neboť uvedený předpis byl postupně rozvíjen dalšími úpravami.

V r. 1848 bylo ve Vídni zřízeno namísto dosavadní dvorské studijní komise ministerstvo veřejného vyučování, vzápětí přejmenované na ministerstvo kultu a vyučování. Následně pak byly v jednotlivých zemích monarchie konstituovány zemské školní úřady, do jejichž kompetence spadala správa obecných a středních škol. V jejich čele stáli zemští školní inspektoři. V každém politickém okrese byl ustanoven okresní školní inspektor, obvykle místní vikář. Od následujícího roku 1849 byla stanovena doba vzdělání pro učitele na 2 roky.

Mezi roky 1852 - 1858 byla provedena reorganizace hlavních škol tak, aby byly všude čtyřtřídní. Tam, kde byly čtvrté třídy již dříve, specializovaly se tyto školy jako reálné nebo měšťanské, a označovaly se proto jako nižší reálky či měšťanky. Pokračovalo se v nich ve výchově měšťanské mládeže pro obchod, řemeslo a hospodářství na základě daném triviální školou.

Konkordátem mezi rakouským císařem a papežem byla dominantní úloha ve školství od r. 1855 nakrátko vrácena církvi, nicméně vydáním řady zákonů v 60. letech 19. století se školství postupně vrátilo do pravomoci státu, stalo se záležitostí převážně civilní a zejména věcí decentralizovanou, v kompetenci jednotlivých zemí. V Čechách byl tento proces zahájen zákonem č. 33/1864 Z. z. o částečném zrušení školního patronátu a zákonem č. 1/1866 Z. z. o provedení rovného práva obou zemských jazyků ve školách obecných a středních.

Základní zásady pro další vývoj zemského školství mj. stanovil zákon č. 142/1867 Ř. z., který státu vyhrazoval právo nejvyššího řízení a dozoru nad vyučováním a vychovatelstvím. Zákonem č. 84/1868 Ř. z. byla určena základní pravidla pro vztah školy a církve.

Vyvrcholením legislativního procesu ve školství bylo vydání říšského zákona č. 52/1869 Ř. z. o obecných (v českém překladu někdy národních) školách. Zákon stanovil interkonfesijnost obecné školy, rozšířil trivium o četné další předměty, položil meze náboženskému vyučování, dal pevný základ měšťanské škole, stabilizoval osmiletou školní povinnost, upravil školní docházku, nově uspořádal přípravné i navazující vzdělávání učitelů, vymezil způsobilost k vykonávání učitelského úřadu (čtyřleté studium na učitelském ústavu) a způsob dosazování učitelů, vytkl povinnost ke zřizování a provozování škol a upravil předpisy a podmínky pro soukromé školství.

Některá ustanovení výše uvedeného zákona byla později upravena tzv. školskou novelou, zákonem č. 53/1883 Ř. z. Ještě za éry monarchie, ale následně i během existence Československé republiky navázala na oba zákony řada dalších zákonů a předpisů, jimiž byly upravovány jednotlivé problémy školství.

Na základě uvedené legislativy byly obecné (národní) školy (Volksschulen) určeny pro vzdělání mládeže ve věku školou povinném po dobu prvních pěti let školní docházky, případně pro vzdělávání v dalších třech letech školní povinnosti, pokud žáci nepřešli na školu měšťanskou nebo některou ze středních škol.

Veřejné obecné školy byly v Čechách zřizovány všude tam, kde v osadě nebo několika osadách (samotách) ležících v okruhu 1 míle (od r. 1876 v okruhu 4 km) bylo v pětiletém průměru více než 40 dětí ročně. Pakliže byla pro děti docházka z důvodu obtížných komunikací komplikovaná, mohly úřady přistoupit ke zřizování expozitur škol. K výuce na expozituře pak býval určen některý z učitelů obecné školy. Pokud byla škola nejméně 5 let nucena dělit většinu tříd, bývala následně rozdělena na 2 samostatné školy. Jestliže byla škola v lidnatém místě nebo počet zákonem vyžadovaných učitelů byl vyšší než 6, docházelo k jejímu dělení podle pohlaví a vzniku chlapeckých, resp. dívčích škol. Od školního roku 1932/33 byl stanoven maximální počet 50 žáků pro jednotřídky. Ve dvoutřídkách a vícetřídkách smělo být ve třídě nejvýše 60 žáků.

Měšťanské školy (Bürgerschulen) byly vyšším stupněm obecných škol určeným pro vzdělání v 6. - 8. roce školní docházky. Dle zákona byla veřejná měšťanská škola jako nezbytná zřizována v obvodě každého politického okresu. Další mohly být zřizovány při obecných školách s alespoň 400 dětmi. Do měšťanských škol měly za povinnost docházet děti, které měly tuto školu ve školním obvodu. V případě, že měla smíšená měšťanská škola alespoň 3 roky po sobě více než 300 žáků, došlo k jejímu rozdělení na dvě samostatné školy: chlapeckou a dívčí. Na základě tzv. malého školského zákona č. 226/1926 Sb. byly při měšťanských zaváděny pokračovací školy (živnostenské, kupecké, lidové hospodářské) a pokračovací kurzy pro 14 – 16letou mládež. Počínaje školním rokem 1932/33 nesměl být počet žáků v jednotlivých třídách vyšší než 60. Od r. 1941 byly přejmenovány na hlavní školy.

Obecné i měšťanské školy měly přidělen svůj tzv. školský obvod (tvořený kromě obce osadami, jejich částmi a samotami), který se až na nepatrně výjimek shodoval s obecními hranicemi. O majetkoprávní a provozní stránku škol v rámci školních obcí pečovaly od r. 1873 veřejné úřady - místní školní rady. Okresní školní rada pak zastupovala zájmy tzv. školního okresu navenek, vedla jednání o úpravě a rozšíření existujících škol či zřizování nových škol, prozatímně obsazovala uprázdněná učitelská místa apod. Na fungování školství v jednotlivých školských okresech dohlíželi státní zaměstnanci, okresní školní inspektoři. Nejvyšším dozorcím úřadem byla v jednotlivých zemích zemská školní rada.

Školský systém konstituovaný v rakouské monarchii ve 2. polovině 19. století a doplňovaný a upravovaný předpisy Československé republiky, byl v hlavních rysech uplatňován v podst. až do r. 1948, resp. 1953, kdy po zavedení socialistického společenského uspořádání došlo i na změnu struktury školství.

V pohraničí však v důsledku změn souvisejících s koncem 2. světové války byly v r. 1945 obecné školy (Volksschulen) plošně prozatímně uzavřeny (viz Výnos MŠO poř. č. 18 z 7. VI. 1945, č. 2641 pres.) a následně zrušeny (viz Výnos MŠO poř. č. 90 z 16. X. 1945, č. 8551 pres). Od září 1945 byly nově otevírány české obecné školy pro děti dosídlenců.

Škola v Částkově (Schossenreith) fungovala nejpozději od r. 1838 jako triviální (filiální) při kostele sv. Anny a převážnou část existence bývala školou jednotřídní. Původně bývala umístěna v čp. 19. V l. 1887 – 1888 byla pro zdejší žáky postavena v centru obce naproti kostelu nová školní budova čp. 58. Přiškoleny sem byly i samoty Tieflohmühle a Zigelhütte.

Jako první, k r. 1877 doložený učitel, tu působil Josef Kroha a po něm Vitus Haubner. Nejpozději od r. 1889, kdy do školy docházelo 56 dětí, až do r. 1921 stál v čele školy Heinrich Deinhardt, jemuž pomáhaly industriální učitelky Marie Steiner a po ní Anna Goss. Poté se ve vedení školy krátce vystřídali učitelé Fuchs, Seitz, Gruber a Wenisch.

Za dalšího učitele, Josefa Riedela, byla zřízena druhá školní třída. Jako dvoutřídkou byla škola uváděna např. v r. 1925, přičemž s řídicím učitelem Riedlem děti stále vzdělávala industriální učitelka Anna Goss. V r. 1929 se vedení školy ujal Franz Grüner.

V obci, která měla mezi světovými válkami okolo tří stovek obyvatel, zřejmě došlo na počátku 30. let k úbytku dětí, neboť v r. 1933 byla škola prezentována opět jako jednotřídní. Učitelský sbor tehdy zastupovali Emil Brunner a učitelka ručních prací Anna Müller-Hermann. V částkovské škole docházelo k neobvykle častému střídání učitelů. V r. 1935 ji převzal Ernst Wurdack, po něm v r. 1937 Anton Spotka a následně ji do r. 1945 řídil učitel Weber.

Od r. 1873 škola náležela do obvodu školního okresu Tachov a vyšší dohled nad ní tudíž vykonávala do r. 1938 Okresní školní rada v Tachově, poté do r. 1945 Kreisschulamts v Tachově.

Ve škole se po válce už nikdy neučilo, děti z obce od počátku docházely do školy v Maršovách Chodech a nevyužívaná a chátrající částkovská školní budova byla v r. 1959 zbořena.

II. Vývoj a dějiny archivního souboru

Na každé obecné i měšťanské škole byly dle § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č. 159/1905 Ř. z. povinně vedeny a do „školního archivu“ ukládány úřední spisy: školní kronika, školní inventář, jednací protokol, index normálií, knihovní katalogy, seznam knih pro chudé žáky, třídní výkazy docházky a prospěchu žactva a třídní knihy. Vedení úředních spisů a korespondence školy měl v popisu práce určený správce školy, případně třídní učitelé.

Za dobu činnosti částkovské školy nepochybně vznikla četná agenda, z níž se však dochovalo jen torzo. To bylo převzato do Okresního archivu Tachov neznámo od koho a odkud, patrně v 50. letech, přičemž písemnosti byly dle záznamu na EL NAD zaevidovány dne 17. února 1956 (přírůstek č. 10). Ostatní archiválie původce jsou dosud nezvěstné.

III. Archivní charakteristika archivního souboru

Na začátku inventarizačních prací bylo zjištěno, že soubor obsahuje torzo úředních tisků (Verordnungsblatt für das Volksschulwesen im Königreiche Böhmen 1914 – 1915, Auszug aus der Věstník Ministerstva školství a národní osvěty 1925, 1928, 1936 – 1938, Amtliches Schulblatt für den Reichsgau Sudetenland 1940). Tiskoviny byly roztříděny podle jednotlivých titulů, v jejich rámci chronologicky urovnány a přefazeny do knihovny archivu.

Kromě toho byly při inventarizačních pracích identifikovány dokumenty z činnosti Místní školní rady. Jedná se o 4 úřední knihy (hlavní matrika z let 1881 – 1882, tři soupisy školou povinných dětí z let 1898, 1926 a 1938) a 1 karton (torzo agendy z let 1908 – 1937) Po vytřídění byl pro archivní soubor Místní školní rada Částkov 1881 – 1938 založen vlastní EL NAD 1078 v rozsahu 0,12 bm.

Do inventarizace byl zahrnut veškerý archivní materiál původce. S ohledem na neexistující spisový plán a torzovitost dochovaných dokumentů bylo při koncipování inventárního seznamu vycházeno ze základního systému řazení a zároveň přihlédnuto k pořadí písemností tak jak určoval § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č. 159/1905 Ř. z.

V archivním souboru Obecná škola (německá) Částkov jsou uloženy: dva inventáře (1882 – 1890, 1919 – 1931), pět katalogů (1880 – 1900, 1918 – 1920), třídní kniha ze školního roku 1937/38, dva učební plány pro školní roky 1924/25 a 1930/31, neúplný podací protokol z let 1888-1891 a torzo agendy vedení školy za roky 1908-1939.

Písemnosti bývaly systematicky evidovány a ukládány, což potvrzují dochované signatury. Na třídních katalogích od školních let 1905/06 je „Nr. des Invent.“ již předtištěno, na titulních stranách většiny ostatních písemností je vedení školy pečlivě dopisovalo.

Svědectví o obsahu spisovny školy konkrétně podávají Protokoly o předání vedení školy z let 1935, resp. 1937. V Protokolu o předání školy z července r. 1935 je v oddíle II. Úřední akta např. uváděno, že školní kronika obsahuje poslední záznam z r. 1935, což dokazuje, že tato kniha (nyní neznámá) byla pravidelně vedena. Protokol rovněž obsahuje konstatování, že si řídicí učitelé předali třídní výkazy z let 1878/79-1934/35. Obdobně tomu je i v případě Předávacího protokolu z června 1937.

Agenda vedení školy označená čísly jednacími obsahuje z převážné části pokyny zaslané vedení školy Okresní školní radou, v řadě však zcela chybějí dokumenty k letům 1910-1914, 1919-1922, 1924, 1927, 1930-1933 a 1938. Zásadní položkou jsou však dva předávací protokoly (viz výše).

Vytříděním archiválií MŠR, resp. oddělením tiskovin, se původní metráž 0,25 bm snížila na 0,12 bm.

V průběhu pořádání nebyly navrženy žádné písemnosti k vnitřní skartaci.

Dochované archiválie jsou kategorie II.

Jazykem archivního souboru je němčina.

Fyzický stav archivního souboru je dobrý.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru

Celý archivní soubor je badatelsky využitelným zdrojem informací ke studiu dějin částkovské školy. Ačkoliv není žádný druh písemností dochován v ucelené řadě, společně podávají částečný obraz fungování průměrné vesnické školy. Vhodně se navzájem doplňují s informacemi obsaženými v souborech ostatních částkovských původců: Archiv obce, Místní národní výbor, Obecní úřad, Dětský útulek, Jednotné zemědělské družstvo, KSČ – vesnická organizace a Mateřská škola. Okrajově mohou posloužit i ke zpracování historie regionu.

V. Záznam o uspořádání archivního souboru a zpracování archivní pomůcky

Archiválie souboru Obecná škola (německá) Částkov 1880 – 1939 uspořádala a inventární seznam vypracovala v prosinci 2006 Dana Bízová. Revizi inventárního seznamu provedla, úvod napsala a inventář sestavila v červnu 2007 PhDr. Markéta Novotná ve Státním okresním archivu Tachov.

V Tachově, 21. prosince 2007

Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná

Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury

- Adressbuch für den politischen Bezirk Tachau, Tachov 1925
- Adressbuch und Führer für den politischen Bezirk Tachau, Tachov 1914
- Dobeš J., Hledíková Z., Janák J.: Dějiny správy v českých zemích, Praha 2005
- Havelka F., Placht O.: Příručka školské a osvětové správy, Praha 1934
- Heimatatlas des ehemaligen politischen Bezirkes Tachau-Pfraumberg, Weiden 1973
- Köferl J.: Der politische Bezirk Tachau – Eine Heimatskunde für Haus und Schule, Tachov 1890
- SOKA Tachov, MNV Částkov, pamětní kniha obce 1951-1982
- Popis obecného školství v Království Českém, Praha 1889
- Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31. října 1933, Praha 1934
- Schematismus des Volksschulwesens im Königreich Böhmen, Praha 1894
- Schematismus für das Königreich Böhmen, Praha 1877
- Schuster F.: Tachau-Pfraumberger Heimat, Weiden 1962
- Sommer J. G., Das Königreich Böhmen – 6. Band Pilsner Kreis, Praha 1838
- Stocklöw Josef, Geschichte der Stadt Tachau mit teilweiser Berücksichtigung der Herrschaft Tachau, Tachov 1878
- Tachau Heimatbuch einer deutschen Stadt in Böhmen, Weiden, 1970
- Věstník Ministerstva školství a osvěty – ročník 1945

Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk

čp.	číslo popisné
JAF	Jednotný archivní fond
MŠO	Ministerstvo školství a osvěty
NAD	Národní archivní dědictví
pres.	presidiální
r.	rok
Ř. z.	Říšský zákoník
Z. z.	Zemský zákoník

Inventární seznam

Úřední knihy

1	Inventář (Inventar)	1882 – 1890	K 1
2	Inventář – torzo (Hauptinventar der Schule)	1919 – 1931	K 2
3	Třídní katalog (Katalog über den Schulbesuch und Fortgang)	1880 – 1881	K 3
4	Třídní katalog (Katalog über den Schulbesuch und Fortgang)	1899 – 1900	K 4
5	Třídní katalog (Katalog über den Schulbesuch und Fortgang)	1905 – 1906	K 5
6	Třídní katalog (Katalog über den Schulbesuch und Fortgang)	1918 – 1919	K 6
7	Třídní katalog (Katalog über den Schulbesuch und Fortgang)	1919 – 1920	K 7
8	Třídní kniha (Klassenbuch)	1937 – 1938	K 8
9	Učební plány (Lehrpläne)	1924 - 1925	K 9
10	Učební plány (Lehrpläne)	1930 – 1931	K 10

Spisový materiál

Registraturní pomůcky

11	Podací protokol – neúplný (Geschäftsprotokoll)	1888 – 1891	R 1
----	---	-------------	-----

Spisy

12	Agenda vedení školy – torzo	1908 - 1939	N 1
----	-----------------------------	-------------	-----

Název archivu:	Státní okresní archiv Tachov
Název archivní pomůcky (archivního souboru):	Obecná škola (německá) Částkov
Značka archivního souboru:	NOŠ Částkov
Časový rozsah:	1880 – 1939
Počet evidenčních jednotek:	12 (10 úředních knih, 1 podací protokol, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	12
Rozsah bm:	0,12 (0,06 úřední knihy, 0,01 podací protokol, 0,05 spisy)
Stav ke dni:	21. prosince 2007
Archivní soubor zpracovaly:	Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná
Pomůcku sestavily:	Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná
Počet stran:	13
Počet exemplářů:	6
Pomůcku schválil:	Mgr. Jan Edl